

Etkin Risk Yönetiminde Öz Disiplin Süreci*

Yener Coşkun**

Özet

Öz disiplin, şirketler tarafından tasarlanan, muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim sistemlerini içeren içsel risk yönetim süreçlerine dayalı olarak, karşı karşıya olunan risklerin yönetilmesidir. Öz disiplin sürecinin etkinlik seviyesinin, resmi disiplin ve piyasa disiplininin etkin olarak uygulanmasından kaynaklanacak pozitif dışsallıklarla geliştirilmesi gereklidir. Ancak ülke içi ve dışındaki finansal kurumlarda ortaya çıkan finansal başarısızlıklar ve diğer finansal krizlerle birlikte yaşanmakta olan küresel finansal kriz; resmi ve piyasa disiplininin öz disiplinin etkinliğini ancak kısmen geliştirebildiğini ortaya koymuştur. Bu durumda şirket içi tedbirlerle öz disiplin etkinliğinin geliştirilmesinin ve şirket uygulamalarında etik kurallara uyulmasının değeri daha da artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Risk Yönetimi, Resmi Disiplin, Piyasa Disiplini, Muhasebe ve Raporlama Sistemi, İç Kontrol, İç Denetim, Kurumsal Yönetim, Finansal Başarısızlık, İflas.

Abstract: Official discipline, market discipline and self discipline are the disciplinary mechanisms and aim to direct firm-wide risk management. As the center of this mechanism self discipline is the principal control point combining accounting and reporting system, internal control, internal audit, risk management and corporate governance. Weaknesses and inefficiencies of self discipline framework should be improved by both improving the current self discipline framework and also using positive externalities arising from the effective use of market and official discipline. In addition to theoretical weaknesses, failures of the financial firms, particularly in the current financial crisis, clearly show that official discipline has only limited contributions to the improvement of the effectiveness of the self discipline. But, more importantly, market discipline has still important

* Bu makale 23.07.2007 tarihinde Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Ana Bilim Dalı İşletme Eğitimi (Bankacılık) Yüksek Lisans programında yüksek lisans tezi olarak kabul edilen ve 2008 yılında Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanan "Bankalarda Öz Disiplin Süreçlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi" isimli eserin güncel bir özeti niteliğindedir.

** Sermaye Piyasası Kurulu Baş Uzmanı

limitations in terms of both regulatory framework and market practice. According to these observations, importance of the improvement of the efficiency of self discipline practices and business ethics through firm wide measures is growing.

Keywords: Risk Management, Financial Firms, Official Discipline, Market Discipline, Accounting and Reporting System, Internal Control, Internal Audit, Corporate Governance, Financial Failure, Bankruptcy.

1. GİRİŞ

Etkin risk yönetimi firma ölçeğinde ve ekonomik sistemin bütününde faydalar doğurmaktadır. Şirketlerdeki etkin risk yönetimi uygulamaları düzenleyici ve denetleyici kurumların kendi amaçlarına ulaşmasında da katkı sağlamaktadır (Coşkun, 2007: 61).

Risk yönetiminin önemi, etkin risk yönetiminin faydalanıcılarının risk yönetiminden beklentilerinin ve menfaatlerinin neler olduğunun ortaya konulması yoluyla incelenebilir.

İşletme sahiplerinin ve yöneticilerinin etkin risk yönetim sistemlerinin kurulması ve sürdürülmesindeki temel menfaatleri (ya da güdüler) firma değerinin korunması ve artırılması yoluyla karlılığın, sağlamlığın ve güvenilirliğin artırılmasıdır. Konuya daha geniş bir açıdan bakmak gerekirse; başta ortaklar ve yöneticiler olmak üzere, işletmenin bütün çalışanlarının ortak menfaati, bir biçimde gelir elde ettikleri kurumun ticari ününü geliştirerek muhafaza etmesidir. Dolayısıyla işletme yönetim süreçlerinin etkin risk yönetim ve iç kontrol süreçlerinin gözetim ve desteğinde olması anlayışına dayanan içsel finansal disiplin sağlayan unsurlar veya öz disiplini risk yönetim süreçlerindeki etkinlik arayışının ilk ve doğal halkası olarak görmek mümkündür.

Risk yönetimi, muhasebe ve raporlama sisteminden elde edilen finansal verileri esas alarak çalışmaktadır. İç kontrol sisteminin muhasebe sisteminden gelen veriler üzerinde risk yönetimi bağlamındaki durağan hareket anlayışının veya kurumsal yönetim sisteminin felsefe belirleyici anlayışının aksine, risk yönetimi, kontrol ve disiplin sürecindeki en etkili araçtır. Bu nedenle, öz disiplin mekanizmasının ve dolayısıyla disiplin ve kontrol sürecinin merkezinde risk yönetim süreçleri bulunmaktadır.

Risk yönetiminin etkinliği; öz disiplinin diğer unsurları ile birlikte bizatihi kendisinin ve resmi ve piyasa disiplininin etkinliği ile ilişkilidir. Bu bağlamda, risk yönetim sürecinin amaç ve felsefesi kurumsal yönetim süreçlerinde belirlenirken, tahlil ve tedbirlerinin etkinliği muhasebe ve raporlama sisteminin ürettiği ve iç kontrol ile iç denetim süreçlerinin inceleme konusu ettiği verilerin kalitesine bağlıdır. Bu çerçevede, basiretli yönetim faali-

yetlerinin, risk yönetim sisteminin merkezde olduğu, etkin bir kontrol mekanizmasına göre yürütülmesi gereklidir. Tüm bu süreçlerin yönlendirilmesinde resmi ve piyasa disiplininin katkıları ise risk yönetimin etkinliğinin daha da artmasına katkı sağlayacaktır.

Ancak ülke içi ve dışındaki finansal kurumlarda ortaya çıkan finansal başarısızlıklar ve diğer finansal krizlerle birlikte yaşanmakta olan küresel finansal kriz diğer disipline edici etkenlerle birlikte öz disiplinin finansal başarısızlıkları önleme konusundaki etkinliğine yönelik şüphelerin daha da yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada öz disiplinin unsurları ve ideal şeması üzerinde durulduktan sonra, yurt içi/dışı finansal kurumlarda ortaya çıkan finansal başarısızlıkların ardından risklerin disipline edilmesinde öz disiplinin rolü ve tasarımı tartışma konusu edilmektedir.

2. Riskleri Disipline Edici Etkenler

Etkin bir risk yönetimi için genellikle birden fazla disipline edici etkenin eşgüdüm içinde faaliyet göstermesi gereklidir. Bu yaklaşım sigorta şirketleri, bankalar ve aracı kurumlarda düzenleyici sermayenin belirlenmesini amaçlayan Mali Yeterlilik II, Sermaye Yeterliliği Direktifi ve Basel II uzlaşısının da en kritik noktasını teşkil etmektedir. Nitekim uluslararası kurumlarca hazırlanan söz konusu mutabakatların üç kurucu ögesi bulunmaktadır;

- Finansal kurumların risklerine orantılı sermayesinin belirlenmesi,
- Düzenleyici ve denetleyici otoritelerin söz konusu sermayenin amaca uygun olarak belirlenip belirlenmediğini tespit etmesi,
- Finansal kurumların riskleri ile ilgili yeterli açıklamada bulunması.

Söz konusu süreçlerin ilki öz disiplin, ikincisi resmi disiplin ve üçüncüsü de piyasa disiplini kavramlarıyla ilişkilidir.

2.1. Resmi Disiplin

Kamusal müdahale ya da resmi disiplin, finansal sistemin ve bu kapsamda finansal araçların davranış kurallarının düzenlenmesi ve denetlenmesine yönelik süreçler bütünüdür.

2.2. Piyasa Disiplini

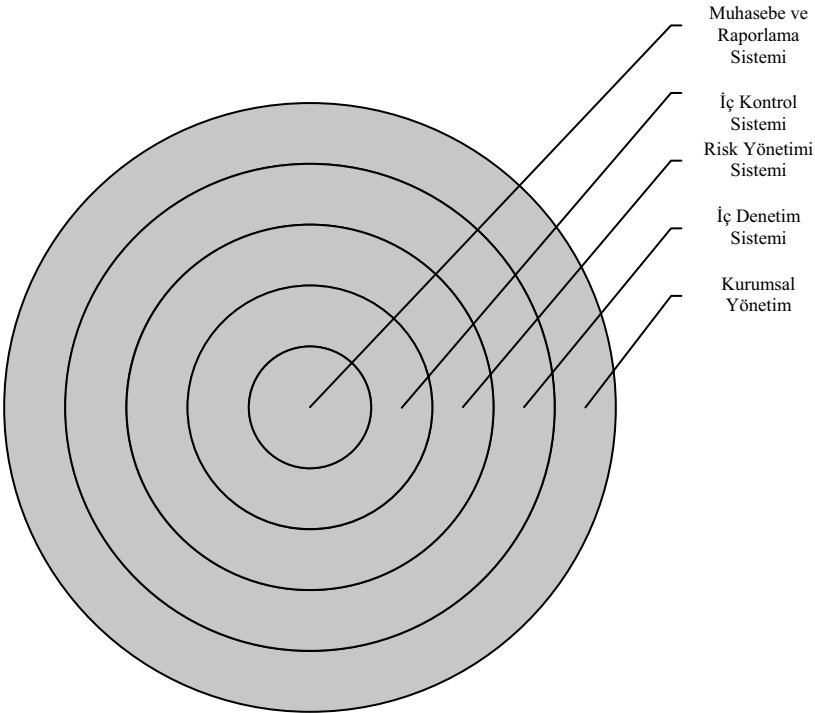
Piyasa katılımcılarının finansal araçların risklerine verdiği tepkilere dayalı olarak alınan yatırım kararlarının finansal araçların risk yönetim süreçlerine etkilerini inceleyen piyasa disiplini kavramı, resmi disiplin yaklaşımının piyasada etkinliği artıracığı savına karşılık; etkinliğin piyasanın kendi dinamikleri ile sağlanabileceği yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşımın altında küreselleşme, tekelleşme, deregülasyon, tezgahüstü işlemlerin artma-

sı gibi nedenlerle piyasaların giderek karmaşık hale gelmesi ve resmi disiplinin bu karmaşık yapıda piyasanın güvenliğini sağlamakta zorlanacağı düşüncesi de rol oynamaktadır. The Joint Forum (2001: 53), varlık değeri 1 milyar doları aşan şirketler üzerinde yapılan bir incelemede, finansal kurumların düzenlemelerde öngörülen sermayenin üzerinde sermayeye sahip olduğunu belirlemiştir. Buna göre zorunlu sermayenin, bankalar 1,3 ve 1,8 katı kadar; menkul kıymet şirketleri 1,2 ve 2,2 katı kadar, hayat sigortası şirketleri 2-3 katı kadar ve mal ve kaza şirketleri de 2-4 katı kadar sermayeye sahiptirler. Bu tablo, hem yatırımcılara ve hem de piyasa disiplininin diğer aktörlerine güçlü bir bilanço sunulması arzusunun bir sonucudur.

2.3. Öz Disiplin

Öz disiplin, işletme tarafından tasarlanan, muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim sistemlerini içeren içsel risk yönetim süreçlerine dayalı olarak karşı karşıya olunan risklerin yönetilmesidir.

ŞEKİL 1. İdeal Öz Disiplin Şemasında Unsurların İlişkileri

Kaynak: Yazara aittir.

3. Öz Disiplin Unsurları

Öz disiplin unsurları; kurumsal yönetim, iç denetim sistemi, risk yönetimi sistemi, iç kontrol sistemi ve muhasebe ve raporlama sistemi olarak sınıflandırılabilir.

3.1. Kurumsal Yönetim

Öz disiplin unsurları arasında yer alan, kurumsal yönetim sürecinde yönetim kurulu şirkete ve toplum kesimlerine olan sorumluluklarını belirlemektedir. Yönetim kurulunun kurumsal yönetim sürecindeki en ciddi sorumluluğu şirketin risk ve kontrol süreçleri ile ilgili strateji ve politikalar üretmesidir. Bu politikalar, şirketlerin optimal risk yapısı içinde oluşan karlılık ile hayatını sürdürmesiyle ilgilidir. Kurumsal yönetim sürecinde riski odağa alan bu yaklaşımın temel sonucu, risk yönetim sisteminin kurumsal yönetim politikalarını uygulayan birim olmasıdır. Risk yönetim sistemi, şirketin optimal risk seviyesini kurumsal yönetim sürecinde belirlenen “kontrol ve disiplin” ihtiyacı çerçevesinde yönetmektedir.

OECD (2004: 11) ilkelerine göre, kurumsal yönetim “bir şirketin yönetimi, yönetim kurulu, ortakları ve diğer menfaat sahipleri arasındaki ilişkileri” kapsamaktadır. Kurumsal yönetim ayrıca şirketin amaçlarını ve bu amaçlara ulaşmadaki yetki ve sorumlulukları da en geniş haliyle belirlemektedir.

Diğer yandan, “şirket disiplini ve kontrolü” penceresinden kurumsal yönetim öz disiplinin diğer unsurlarının şirket amaçları ve şirket paydaşlarının beklentisi çerçevesinde yönlendirilmesi ile ilişkilidir. Kurumsal yönetim sisteminin bir yönüyle “disiplin ve kontrol” sürecine atfı yaptığı dikkate alındığında, kurumsal yönetim kavramının da öz disiplin ile ilişkili olduğu görülmektedir. Nitekim OECD (2004: 12) de kurumsal yönetim ilkelerinin daha kapsamlı bir yaklaşımı temsil eden kontrol faaliyetinin tamamlayıcısı olduğu belirtilmektedir. Kurumsal yönetim sürecinde yer alan disiplin ve kontrolün sağlanması amacı fiilen risk yönetimi ile hayata geçirilmektedir.

Sonuç olarak, şirketin amaçlarının ve bu amaçlara ulaşmada kullanılacak yöntemlerin, risk yönetimine yönelik beklenti ve hedefler ile birlikte, yönetim sürecinde belirlendiği dikkate alındığında, risk yönetiminin muhasebe/raporlama ve iç kontrol sistemi altyapısında yükseldiği ve kurumsal yönetimin de her üç müessese ile bir üst yapı ilişkisi içinde olduğu görülmektedir.

3.2. Risk Yönetimi

Risk yönetimi, muhasebe ve raporlama sisteminden elde edilen ve iç kontrol ve iç denetim süzgecinden geçirilen finansal verileri esas alarak çalışmaktadır. İç kontrol sisteminin muhasebe sisteminden gelen veriler üzerinde risk yönetimi bağlamındaki durağan hareket anlayışının veya kurum-

sal yönetim sisteminin felsefe belirleyici anlayışının aksine, risk yönetimi, kontrol ve disiplin sürecindeki en etkili araçtır. Bu nedenle, öz disiplin mekanizmasının ve dolayısıyla disiplin ve kontrol sürecinin, merkezinde risk yönetim süreçleri bulunmaktadır.

Risk yönetiminin etkinliği, kendisinin ve diğer öz disiplin unsurlarının etkinliği ile ilişkilidir. Bu bağlamda, risk yönetim sürecinin amaç ve felsefesi kurumsal yönetim süreçlerinde belirlenirken, tahlil ve tedbirlerinin etkinliği muhasebe ve raporlama sisteminin ürettiği ve iç kontrol ile iç denetim süreçlerinin inceleme konusu ettiği verilerin kalitesine bağlıdır. Bu çerçevede, basiretli yönetim faaliyetlerinin, risk yönetim sisteminin merkezde olduğu, etkin bir kontrol mekanizmasına göre yürütülmesi gereklidir. Konu bankacılık açısından değerlendirildiğinde, Landau and Lindgren (1998: 7), sağlıksız bankacılığa yönelik ilk savunma hattının “basiretli” yönetim mekanizması olduğunu, banka iflaslarının önemli bir bölümünün etkin olmayan yönetim nedeniyle düşük kalitedeki varlıkların ve aşırı risklerin etkilerinden kaynaklandığını, rakamlara dayalı düzenleme anlayışının bankanın etkin olarak çalışmasını temin edemediğini belirtmektedir. Yazarlar ayrıca, banka yönetimlerinin daha iyi performans sergileyebilmek için yüksek derecede dürüstlük, tecrübe ve eğitimle teçhiz edilmeleri gerektiğini ve basiretli yönetim kavramının etkin iç enformasyon ve kontrol sistemlerini kurmak suretiyle yönetim süreçlerini kişisellikten sistemsellığe dönüştürdüğünü belirtmektedirler.

Carey ve Stulz (2005: 31), riske yönelik şeffaflık yaklaşımının finansal kurumların fazla risk almamalarına neden olduğunu, ancak risk ölçütlerinin manipüle edilmeye açık olduğunu, şeffaflığın da çeşitli maliyetlerinin bulunduğunu ve konuya yönelik ayrıntılı düzenleme yaklaşımlarının çözümlenici olmayacağından hareketle; düzenlemecilerin aşırı riski optimal olarak kabul etmemesi ve etkin olarak yönetilmeleri kaydıyla finansal kurumların ortakların bakış açısından optimal riski belirlemelerinin önemli olduğunu altını çizmektedir.

Yukarıda yer alan tespit ve değerlendirmeler diğer finansal olan/olmayan kurumlar için de geçerlilik taşımaktadır.

Finansal kurumların faaliyetlerindeki karmaşık yapı bu faaliyetlere ilişkin risklerin tanımlanmasını, izlenmesini ve yönetilmesini zorunlu kılmaktadır. Temel muhasebe sistemleri belli bir görev dağılımı altında işlemlerin muhasebeye doğru olarak aktarıldığı ve doğrulandığı konusunda makul bir güvence temin etmek üzere tasarlanmıştır. Konuya ilişkin Ortak Forum raporunda (The Joint Forum, 2003: 17-18) da belirtildiği üzere; risk yönetimi finansal firmaların iş süreçlerinde gizli olarak her zaman var olmakla birlikte, son zamanlarda risk banka, sigorta ve menkul kıymet şirketle-

ri açısından daha görünür hale gelmiştir. Dolayısıyla firma ölçeğindeki yönetimsel etkinliğin artırılması için geleneksel muhasebe sistemlerinin ötesinde iç kontrol ve risk yönetim süreçlerinin geliştirilmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, öz disiplin süreçleri şirketlerin faaliyetlerinden kaynaklanan riskleri disipline edecek süreçler içinde önemli bir yere sahiptir. Risk yönetimi sistemleri ise söz konusu süreçlerde merkezi belirleyicidir.

3.3. Muhasebe ve Raporlama Sistemi

Muhasebe ve raporlama sistemi, öz disiplinin ilk uygulanma sahasıdır. Bu sahadan çıkan sonuçlar iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin süzgecinden geçmektedir.

Muhasebe sistemi işletmelerde yapılan faaliyetlerin kaydını gerçekleştirmektedir. Muhasebe sistemine yönelik temel beklenti, söz konusu fonksiyonun tarafsız, gerçekçi, düzenlemelere, bütün menfaat sahiplerinin çıkarlarına ve sosyal sorumluluğa uygun olarak yerine getirilmesidir. Muhasebe sistemi, şirketlerin finansal durumunun kontrol ve disipline edilmesi sürecinde etkili olan ilk araçtır. Muhasebe sistemi, Şekil 1'den de anlaşılacağı üzere, kendi dışında kalan iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim sistemlerinin işlevlerini yerine getirmesinde gerekli olan veri üretimini ve ilk kontrol çevresini sağlamaktadır.

Leuz ve Wüstemann (2003: 4), muhasebe sisteminin hisse senedi, kredi piyasaları ve şirket yönetimi gibi sistemler ile etkileşim içindeki bir alt sistem ve ideal olarak kurumsal çerçevenin diğer bileşenlerini tamamlayıcı bir niteliğinin bulunduğunu, bu haliyle muhasebe sisteminin gerekli ve anlamlı muhasebe bilgisi ürettiği ve firmalarda etkin bir kontrol alt yapısı kurulmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir.

Basel Komitesi (2000), muhasebe standartlarının bankalardaki etkin risk yönetimi ve kontrolü sürecine katkı sağlamasını en azından zarar vermemesi gerektiğini, aynı zamanda yüksek kalitede muhasebe bilgisi sağlanması konusunda sağlam ve güvenilir bir çerçeve sunması gerektiğini, ancak zayıf veya yetersiz muhasebe standartlarının risk pozisyonlarını gizleyerek veya kayıpları gizlemek suretiyle bankalardaki risk yönetimi ve kontrolüne zarar verdiğini belirtmektedir.

Bu çerçevede, muhasebe sisteminin ürettiği bilgiler sadece iç kontrol sisteminin değil, aynı zamanda risk yönetim sürecinin de girdisini teşkil etmektedir. Bu nedenle, kurumsal yönetim süreçlerinin başarısı muhasebe sisteminden gelecek bilgi ve verinin doğruluğu ve zamanlılığı ile ilişkili hale gelmektedir. Ancak, değerlendirme sorunları, muhasebe kayıtları dışında bırakı-

lan işlem ve faaliyetler, yaratıcı muhasebe işlemleri vb şirketlerin bilançoların bozulmasına ve sonuç olarak öz disiplinin kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Finansal aracı iflaslarının çoğunda gözlenen temel olguların başında muhasebe sistemindeki kasıtlı veya kötü yönetimden kaynaklanan sorunlar gelmektedir. Bu nedenle, öz disiplin sürecinin etkinliği üzerinde belirleyici etkilere sahip olan, muhasebe ve raporlama sistemi tarafından üretilen verilerin sağlıklı olması büyük önem taşımaktadır.

3.4. İç Kontrol Sistemi

İç kontrol bir işletmenin yönetim kurulu üyeleri, yönetim ve diğer personeli tarafından etkilenen ve faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği, finansal raporlamanın güvenilirliği, uygulanabilir yasa ve düzenlemelerle uygunluk amaçlarına ulaşmada dikkate alınacak yeterli güveni sağlamak üzere tasarlanmış bir süreçtir (Erdoğan, 2006: 83). İç kontrolün iki yönü bulunmaktadır; muhasebe kontrolü ve yönetim kontrolü. İç kontrol sistemi muhasebe kontrolünü de aşan bir şekilde işletmenin veriminin artırılması amacıyla ve muhasebe ile bağlantılı bir şekilde geliştirilen örgütlenme ve iş akış sistemidir (Kaval, 2000: 40).

The Institute of Internal Auditors (IIA) (2004) de konsolide risk yönetimi sürecinde iç kontrol sürecinin temel rolünün; risk yönetim süreçlerine güvence verilmesi, risklerin doğru olarak değerlendirilmesine yönelik güvence verilmesi, temel risklerin raporlanmasının değerlendirilmesi ve temel risklerin yönetilmesinin gözden geçirilmesi olarak belirlemiştir.

Diğer yandan, IIA, iç kontrolün yapmaması gereken faaliyetleri de aşağıdaki gibi belirlemiştir;

- risk iştahının belirlenmesi,
- risk yönetim sürecinin belirlenmesi,
- yönetimin riskleri güvence altına alması,
- risklere verilecek yanıtlar hakkında karar alınması,
- yönetimin yerine risklere yanıt verilmesi
- risk yönetiminin hesap verebilirliğinin sağlanması.

Basel Komitesi (1998b: 8), iç kontrol sisteminin amaçlarını; faaliyetlerin verimliliği ve etkinliğinin artırılması, (performans amaçları), mali ve idari konulara ait bilginin güvenilirliği, tam ve zamanlı olmasının sağlanması (bilgi sistemlerine ilişkin amaçlar) ve mevcut yasalara ve düzenlemelere uygunluk olarak belirlemiştir. İç kontrol sürecinin amaçlarına ulaşması daha önce de üzerinde durulduğu gibi, öz disiplin sürecinden kaynaklanan yükümlülükler nedeniyle yönetim kuruluna (ve üst yönetime) aittir.

Diğer yandan, risk yönetimi ve iç kontrol süreci amaçsal olarak ortak paydalara sahiptir. Risk yönetiminin amacının, olumsuz pazar gelişmelerine karşı önlemler olarak verimliliği artırmak ve zarar olasılığına karşı korunmak olduğu dikkate alındığında iki sistem bir anlamda birleşmektedir. Ancak risk yönetimi ve kontrolü denilince ağırlıklı olarak kredibilite ve pazar risklerinin kontrolü anlaşılırken, iç kontrol sistemi bu risklere ilaveten işletme risklerinin kontrolünü de kapsamaktadır (Kaval, 2000: 40). Finansal bilgiler üzerindeki iç kontrol sistemi muhasebe sisteminden akan bilgilerin işletmenin kar ve risk algılamaları çerçevesinde değerlendirilmesini, hedeflerden farklı gelişmeler olması halinde “erken uyarı” sistemi gibi çalışarak ilgili birim ve kişilere bu bilginin aktarılmasını sağlar. Basel Komitesi (1998a: 13), risk yönetimi ve iç kontrolün birbirleriyle ilişkili ve hatta birbirlerinin yerine kullanıldığını ancak iki kavram arasında önemli farklılıklar olduğunu belirtmektedir. Buna göre, örneğin bir bankadaki risk yönetimi süreci örgütün hedeflerini belirlemekte ve bu hedeflere uygun olarak maruz kalınan riskin belirlenmesi, ölçülmesi ve sınırlanması ile ilgili tedbirleri belirlemektedir. İç kontrol süreci ise amaçların ve politikaların tesis edildiğini ve bunlara uygun bir yönetimin sağlandığını, sapmaların yönetimin politikalarına uygun olduğunu tespit etmektedir. Böylelikle, risk yönetimi kavramı hem iç kontrol çerçevesinde belirlenen operasyonel amaçların yerine getirilmesini, hem de risk değerlemesinin yapılmasını içermektedir. Diğer yandan, son yıllarda gözlenen ve küresel krizle birlikte ivme kazanan finansal kurum iflasları ve diğer finansal başarısızlıklar, iç kontrol sürecinin sadece şirketler için değil yatırımcılar ve düzenleyici ve denetleyici otoriteler için de büyük öneme sahip olduğunu göstermiştir.

Sonuç olarak iç kontrol sistemi, doğrudan etkili olduğu risk yönetim sürecine ve dolayısıyla öz disiplin sürecine katkısı ile birlikte şirketlerin finansal güvenilirliğini doğrudan etkileyen bir konuma sahiptir.

3.5. İç Denetim Sistemi

İç kontrol kavramı ile yakından ilgili diğer bir kavram ise iç denetim kavramıdır. İç denetim sistemi, işletmenin faaliyetlerindeki etkinlik seviyesinin geliştirilmesinin temin edilmesi amacıyla tasarlanmış içsel bir kontrol (ve danışma) mekanizmasıdır. Haziran 1999’da, İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) Yönetim Kurulu aşağıdaki iç denetim tanımını kabul etmiştir: “İç denetim, bir kuruluşun faaliyetlerine değer katmak ve geliştirmek üzere tesis edilen bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. Risk yönetimi, sistematik ve disiplinli bir yaklaşım çerçevesinde, kontrol ve yönetim süreçlerinin değerlendirilmesine, etkinliğinin geliştirilmesine ve organizasyonun amaçlarının gerçekleştirilmesine katkı sağlar.

İç denetim sistemi öz disiplin penceresinden değerlendirildiğinde muhase-

be sistemi, iç kontrol ve risk yönetimi süreçlerini “kurumsal yönetim süreçlerinde belirlenen” işletmenin amaçları doğrultusunda sevk ve idare eden disipline edici yönetsel mekanizma olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, iç denetim ve iç kontrol sistemi arasındaki ilişki incelendiğinde; iç denetimin iç kontrolü denetlemekle sorumlu olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda iç denetim sistemi iç kontrol sisteminin (dolayısıyla da muhasebe ve raporlama sisteminin) ürettiği bilgilerin doğruluğunu test etmektedir. İç denetim sisteminin literatürde tartışılan diğer bir rolü ise muhasebe-raporlama ve iç kontrol sistemine ilaveten, risk yönetim sisteminin kontrolünün üstlenilmesidir. Ancak, bu noktada, risk yönetim sisteminin hem hesap verebilirliğinin, hem de bağımsızlığının korunmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

4. Öz Disiplin Sürecinde İdeal Risk Yönetimi Çerçevesi

Öz disiplinin diğer unsurlarının optimal etkinlikte çalıştığı varsayımı altında, sistemin etkinliği sorunu risk yönetiminin etkin bir biçimde örgütlenmesi ve işletilmesi sorunu haline gelmektedir. Bu çerçevede, ideal öz disiplin şemasında; kurumsal yönetim sistemi, “kontrol ve disiplin” çerçevesini optimal etkinlikte belirlemekte; muhasebe sistemi, muhasebe bilgisini zamanlı, doğru ve gerçekçi bir biçimde kayıtlara ve finansal tablolara yansıtmakta ve iç kontrol ve iç denetim sistemi ise, muhasebe sistemini tarafından üretilen bilginin doğruluğunu gereği gibi test etmektedir. Bu durumda, öz disiplin sisteminin etkinliği önemli ölçüde risk yönetim sistemi tasarımının etkinliğine bağlı hale gelmektedir.

Etkin risk yönetim süreçlerinin her örgüt için geçerli tek bir tanımı bulunmamakta olup, her örgütün kendi ihtiyaçları doğrultusunda öz disiplin süreçlerini tanımlaması gerekmektedir. Bununla birlikte, finansal şirketler dahil her örgüt yapısında geçerli olacak temel yapıtaşları bulunmaktadır.

İdeal risk yönetimi çerçevesi risk yönetim sürecinin unsurları, organizasyon ve sorumlukların paylaşımından oluşmaktadır.

4.1. Risk Yönetim Sürecinin Unsurları

Öz disiplin sürecinin etkin olarak işlemesi, öz disiplinin diğer unsurlarının etkinliği yanında özellikle risk yönetiminin etkin olarak çalışmasına bağlıdır. Finansal şirketler açısından öz disiplin çerçevesinde etkin bir risk yönetimi tasarımının temel bileşenleri; risk yönetimi stratejisinin belirlenmesi, stratejiyi hayata geçirecek politikaların belirlenmesi, risk ölçümünün yapılması, risk raporlaması yapılması ve strateji, politika ve prosedürlerin etkinliğinin değerlendirilmesi aşamalarından oluşmaktadır.

4.1.1. Stratejinin Belirlenmesi

Risk yönetim stratejisinin belirlenmesi etkin risk yönetim sürecinin tasarımındaki ilk safhadır, bu aşamada şirketlerin bütün ticari faaliyetlerini ve bunlardan kaynaklanan riskleri tanımlayarak, söz konusu risklere maruz kalınmasını engelleyecek politikalarını belirlemesi gereklidir.

AIRMIC, ALARM ve IRM (2002: 4), risk yönetim standartlarına göre risk analizi; riskin belirlenmesi (identification), riskin özelliklerinin tanımlanması (description) ve maruz kalınacak risk miktarının tahmin edilmesi bileşenlerinden oluşmaktadır. Riskin belirlenmesi örgütün maruz kalması muhtemel belirsizlikleri tanımlamasıyla ilişkilidir. Risklerin özelliklerinin tanımlanması, risklerin şematik bir biçimde belirlenmesini sağlamaktadır. Risklerin tahmin edilmesi ise, ortaya çıkma olasılıkları ve muhtemel sonuçlara yönelik olarak niteliksel veya yarı niteliksel değerlendirmelerin yapılmasına yöneliktir. Sonuç olarak, risk analizi süreci her bir riskin nisbi önemi doğrultusunda derecelendirilmesi ve riske yönelik faaliyetlerde risk bazında özelleşmiş bir araç sağlamak suretiyle firmanın risk profilinin ortaya konmasına yardımcı olmaktadır.

Bu çerçevede, yönetim kurulu risk yönetimi ve kontrolü stratejisi ile ilgili olarak aşağıda yer alan alt süreçlere yönelik çalışmalar yapılmalıdır;

- Firma'nın faaliyetleri ve iş yapma stratejisinin analizi,
- Firmanın faaliyetlerinden doğabilecek risklerin analizi,
- Bu risklerin yönetimini sağlayacak prosedürlerin belirlenmesi.

4.1.2. Politikaların Belirlenmesi

Karşı karşıya olunan risklerin firma çıkarları doğrultusunda optimal seviyede tutulmasına ilişkin genel stratejiler belirlendikten sonra, söz konusu stratejileri hayata geçirmek üzere politikaların belirlenmesi ve konuyla ilgili rehberlerin hazırlanması gereklidir. Bahse konu çalışmalarda aşağıdaki hususların dikkate alınmasında fayda bulunmaktadır;

- Öz disiplin süreçlerinin tanımlanması, alt sistem olarak muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim süreçlerinin entegre edilmesi,
- Risk yönetim süreçlerinin etkin olarak işlenmesini temin etmek üzere yönetim kurulu üyeleri ve üst düzey yöneticiler başta olmak üzere ilgili bütün personelin risk yönetiminin önem ve değerine vakıf olmaları,
- Yönetim kurulu üyeleri ve üst düzey yöneticiler tarafından risk yönetim politika ve süreçlerinin yürürlüğe konması,
- Yaratıcı ve pozitif risk yönetim kültürünü destekleyen süreçlerin ortaya konması,

- Risk yönetim süreçlerindeki etkinliğin artırılmasını temin etmek üzere muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim ve kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliğinin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılması,
- Risk yönetim süreçlerindeki etkinliğin artırılmasını temin etmek üzere yeterli bilgi sistemleri altyapısının mevcut olması,
- Risk yönetim süreçlerinde etkili olacak kişilerin yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi,
- Risk yönetim sürecinin bağımsızlığını temin edecek düzenlemeler yapılması,
- Bağımsızlığı destekleyecek yetki ve kaynak tahsisi yapılması,
- Öz disiplin süreçlerine yönelik dış denetim çalışmalarının yapılması,
- Risk yönetimi sonuçlarının düzenli olarak raporlanması ve ilgili kesimlere geri bildirimlerde bulunulmasının düzenlenmesi,
- Risk yönetimi süreçlerinin bireysel ve sistemsel performansının değerlendirilmesi.

4.1.3. Risk Ölçümü

Risklerin gelişmiş modeller kullanılarak ölçülmesi ve risk getiri dengesinin gözetilmesi, firmaların sağlıklı ve basiretli bir biçimde yönetilmesini sağlar. Risklerin ölçümüne yönelik olarak kullanılan modeller riskleri gerçekçi biçimde yansıtmalı, senaryo analizi, stres testleri¹ gibi ilave analizlerle desteklenmeli, sonuçların geçerliliği değişen koşullara uygun olarak değerlendirilmelidir. Gelişmiş modeller kullanılarak yapılan risk ölçümleri risk iştahının ve risk toleranslarının belirlenmesinde kullanılmalıdır. Senaryo analizleri ve stres testleri ayrıca bankanın acil ve beklenmedik durum planlarında da göz önünde bulundurulmalıdır (TBB Çalışma Grubu, 2006: 19).

Bu suretle, riski ölçen sistemin şirketin pozisyonlarını, faaliyet gösterdiği piyasaları, farklı döviz cinsleri türünden alacak ve borçları ve bütün karşı taraflar nezdindeki risklerini dikkate alan bir çerçeveye sahip olması gereklidir (IOSCO, 1998: 8).

4.1.4. Raporlama

Risk yönetim süreçlerinde ulaşılan sonuçların belli aralıklarla raporlanması öz disiplin ve risk yönetim süreçlerinin diğer önemli bir noktasını teşkil etmektedir. Bu süreçte, raporlamanın sıklığı ve hedefi önem taşımaktadır. Belli işlemlerle ilgili raporlamaların risk yönetim sürecinin zirvesinde bulu-

1. Varlığın veya portföyün değerinin beklenmedik piyasa koşullarındaki değer kaybını ölçen stres testi, tahmini durum karşısında uğranılacak zararlar konusunda ilave bir ölçü sunmaktadır. Riskteki değer (VaR) ölçütünün beklenmeyen piyasa koşullarında etkinliğini yitirmesi stres testi bulgularının önemini artırmaktadır.

nan kişilere yönelik olarak “her gün” yapılması gerekirken, bütünsel mali duruma ilişkin genel değerlendirmelerin aylık ve üçer aylık dönemlerle yapılması makul görülebilir.

Risk raporlamasında aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir;

- Rapora esas teşkil eden veriler, muhasebe ve raporlama, iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin gözetiminde doğru ve firmanın gerçek durumunu yansıtacak şekilde hazırlanmalıdır.
- Risk ölçümünde esas alınan varsayım ve kısıtlar belirtilmeli, ayrıca risk ölçüm verileri alternatif modellerle de değerlendirilmelidir.
- Raporlar iç denetim ve dış denetimin değerlendirmesine tabi olmalıdır.
- Rapor özetlerinin kamuya açıklanabilir formları hazırlanmalıdır.
- Raporlar risk yönetim sürecinde sorumlu olan üst yönetim ve ilgili yönetim kurulu üyesine tedbir almak için zamanında iletilmelidir.
- Raporlama sistemi hem firma içi ihtiyaçlara, hem de düzenleyici ve denetleyici otoritenin ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanmalıdır.
- Raporlamada firmanın ilgili riski izlemeden sorumlu birimi ve ilgili diğer birimler rol almalıdır.
- Raporlamanın sıklığı riskin niteliği, derecesi ve sunulan makama göre düzenlenmelidir.

4.1.5. Strateji Politika ve Prosedürlerin Etkinliğinin Değerlendirilmesi

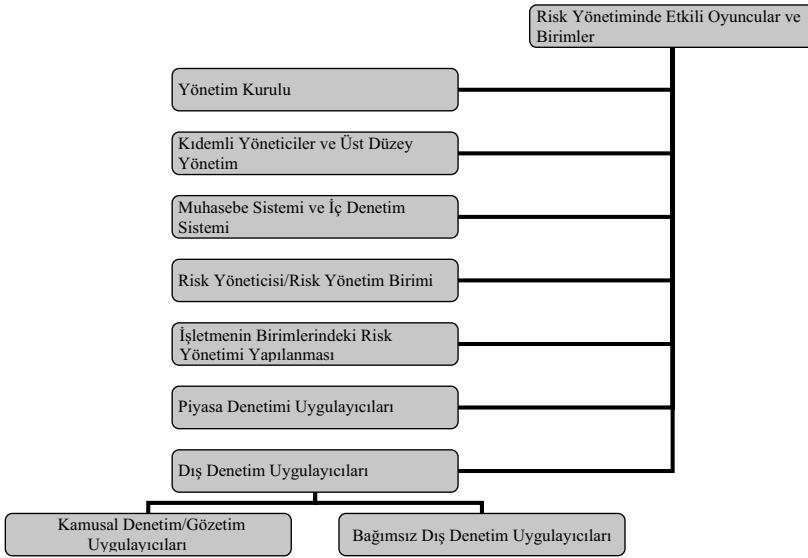
Öz disiplin süreçlerine ilişkin strateji, politika ve prosedürlerin etkinliğinin değerlendirilmesi yöneticilerin kontrol işlevlerinin bir parçasıdır. Bu nedenle gerek üst düzey yöneticilerin, gerekse yönetim kurulunun; muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetim sistemlerinden oluşan öz disiplin süreçlerinin bütün bileşenleri ve bu bileşenlerin ürettiği sonuçları etkileyen varsayımlar, yöntemler ve tercih edilen politikalar üzerinde sürekli olarak değerlendirme yapması ve sonuçların etkinliğini incelemeleri gereklidir.

4.2. Risk Yönetiminin Organizasyonu

Risk yönetim sürecinin organizasyonel anlamda en üst noktasını yönetim kurulu teşkil etmektedir. Yönetim kurulu risk yönetim süreçlerine ilişkin sorumluluğunu, şirketin ölçeğine göre bağımsız bir risk yöneticisinin veya risk yönetim biriminin çalışmaları ve bu çalışmaları kendi adına inceleme görevini üstlenen üst düzey bir yönetici komitesi aracılığıyla yerine getirmektedir. Yine firmanın büyüklüğüne göre, her bölümdeki risk yönetim süreçlerinin sevk ve idaresinden belli bir kişiyi sorumlu tutmak suretiyle risk

yönetim komitelerinin ihdası da risk yönetim süreçleri üzerinde etkinlik artırıcı sonuçlar vermektedir. Firma ölçeğindeki öz disiplin sürecinin en kritik bileşeni konumundaki risk yönetim sürecinde, geleneksel olarak etkili olması beklenen yönetim kurulu üyeleri ve üst düzey yöneticiler, firmanın birimleri, muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim ve kurumsal yönetim sistemleri, risk yöneticisi veya risk yönetim birimi gibi firma içi oyuncuların veya birimlerin yanı sıra; bağımsız ve kamusal nitelikleri bulunan dış denetim ve piyasa disiplini uygulayıcıları da süreç üzerinde etkili olmaktadır.

ŞEKİL 2. Risk Yönetiminde Etkili Oyuncular ve Birimler

Kaynak: Yazara aittir.

4.3. Risk Yönetiminde Sorumluluklar

Öz disiplin süreçlerinin etkinliğinden temelde sorumlu olan yönetim kuruldur. Yönetim kurulu öz disiplin süreçlerinin kurulmasından ve işletilmesinden sorumludur. Bu sorumluluğun yönetim kurulunun hissedarlara ve diğer menfaat sahiplerine yönelik genel sorumlulukları içinde değerlendirilmek gereklidir.

4.3.1. Yönetim Kurulunun Sorumlulukları

FSA (2003: 32, 39), iç kontrol süreçlerinin değerlendirilmesinin yönetim kurulunun asli görevleri arasında yer aldığını ve raporları değerlendirirken aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir;

- Önemli risklerin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve yönetimine ilişkin alınan

tedbirler,

- İç kontrol sisteminin etkinliği, önemli risklerin yönetimi ve iç kontrol sisteminde önemli zaafiyetler hakkında raporlar bulunup bulunmadığı,
- Önemli başarısızlık veya zayıflıkların giderilmesi için gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığı,
- Rapordaki bulguların daha kapsamlı bir iç kontrol sistemi kurulması gerektirip gerektirmediği.

Yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğuna ilişkin olarak PCAOB (2004: 158) de yer alan 2 nolu denetim standardında, yönetimin etkin bir iç kontrol süreci kapsamında yapması gerekenleri aşağıdaki gibi belirlemiştir;

- Şirketin finansal raporlamasına ilişkin sorumluluğunun kabul edilmesi,
- Belli denetim ölçütlerine göre şirketin iç kontrol sisteminin finansal raporlama üzerindeki etkinliğinin değerlendirilmesi,
- Yukarıda yer alan değerlendirmenin belgelendirme dahil yeterli bulgu ile desteklenmesi,
- Şirketin en yakın tarihli finansal tablolarının hazırlanmasına esas teşkil eden iç kontrol sürecinin etkinliğine ilişkin yazılı bir değerlendirme sunulması.

Yukarıda gerek FSA gerekse PCAOB'nin açıklamaları iç kontrol süreçleri ile ilgili olmakla birlikte bu açıklamaların risk yönetim süreçleri ve bu süreçlerden elde edilen sonuçları da içerecek şekilde değerlendirilerek, sistemsel olarak benzer sonuçlara ulaşmak mümkündür. Bu bağlamda öz disiplin sürecinin her aşamasında sorumlulukları belirli olan yönetimin, sürecin felsefesinden sonuçlarına kadar her aşaması ile ilgili etkinliği ve başarıyı sürekli olarak değerlendirmesi gereklidir.

4.3.2. Diğer Oyuncuların Sorumlulukları

Risk yönetimi sürecindeki temel yönlendirici unsur yönetim kurulu olmakla birlikte, yönetim kurulunun etkin risk yönetimi sürecindeki faaliyetleri içsel ve dışsal oyuncuların etkinlikleriyle desteklenmelidir.

Bu süreçte, kıdemli yöneticiler ve üst düzey yönetim, yönetim kurulunun sorumluluklarının yerine getirilmesini sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, risk yönetimi felsefesini ve stratejisini kıdemli yöneticiler ve üst düzey yönetim uygulama sahasına taşımaktadır. Anılan grup, şirketin öz disiplin felsefesi ve kar hedefleri çerçevesinde, risk yönetiminin alt (şirketin bütün birim ve çalışanları) ve üst kademesi (yönetim kurulu, genel müdür, genel müdür yardımcıları, birim yöneticileri ve kıdemli yöneticiler) arasında iletişimi sağlamaktadır. Bu çerçevede, söz konusu grubun risk yönetim sürecindeki

başlıca işlevleri şunlardır;

- Risk yönetimi stratejisinin şirkete özgü öz disiplin felsefesi çerçevesinde hayata geçirilmesi,
- Risk yönetimi sürecinin bağımsız risk yöneticisi/birimi ve işletmenin bölümleri bazında yönlendirilmesi,
- Kontrol, disiplin ve risk kültürünün çalışanların bütün işlemlerinde ve işletmenin topyekün faaliyetlerinde etkin olmasını sağlayacak ortamın yaratılması ve “ortak bir risk dili” geliştirilmesi,
- Risk yönetim sürecinin etkinliğinin kontrol edilmesi,
- Risk yönetim sürecinin etkinliğinin kontrol edilmesi sürecinde, muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim ve dış denetim süreçlerinin etkinliğinin (bağımsızlık derecesi, denetim kalitesi vb unsurlardan hareketle) değerlendirilmesi,
- Risk yönetimi sürecinde uğranan kayıpların analiz edilmesi,
- İşletmenin ilgili birimlerinden intikal eden risk yönetimi sonuçlarının “optimal risk” ve “karlılık hedefleri” çerçevesinde değerlendirilerek yönetim kuruluna zamanlı ve etkin raporlamada bulunulması,
- Ulaşılan sonuçlarda risk yönetiminde zaafiyet belirlenmesi halinde, risk yönetimi süreci ve organizasyonunda yapılabilecek revizyonların değerlendirilmesi.

Yukarıda da belirtildiği gibi, risk yönetimi sürecinde yönetim kurulundan sonra kıdemli yöneticilerin ve üst düzey yönetimin rolü önem taşımaktadır. Üst düzey yönetime bu süreçte şirket içinde yardımcı olan başlıca gruplar şunlardır; muhasebe ve raporlama, iç kontrol, iç denetim birimleri, işletmenin birimleri ve risk yönetim birimi/risk yöneticisi. Şirket dışında olmasına rağmen risk yönetiminde; kamusal gözetim ve denetim ile bağımsız dış denetim süreçlerinden oluşan dış denetim uygulayıcıları² ile piyasa disiplini uygulayıcıları da etkili olmaktadır. Söz konusu oyuncular kendi görev veya menfaatleri gereği şirketlerin risk yönetim süreçleri üzerinde etki sahibidirler.

5. Öz Disiplin Uygulamasının Etkinliğinin İrdelenmesi

Öz disiplin mekanizmasının ve dolayısıyla disiplin ve kontrol sürecinin, merkezinde risk yönetim süreçleri bulunmaktadır. Ancak risk yönetimi ve dolayısıyla öz disiplin sürecinin etkinlik seviyesinin, resmi disiplin ve piyasa disiplininin etkin olarak uygulanmasından kaynaklanacak pozitif dışsal-lıklarla geliştirilmesi gereklidir.

2. Geniş anlamda kredi veren kurumlar, kredi derecelendirme şirketleri, analistler, yatırım danışmanları ve hukuk büroları gibi kurumlar da dış denetim uygulayıcıları arasında değerlendirilmelidir.

Bu amaçla resmi disiplinin temel araçları olan düzenleme, denetim ve yatırım üçlüsünün optimal bir tasarım içinde kullanılması önem taşımaktadır. Benzer biçimde piyasa disiplini sağlayacak aktörlerin de şirketlerin risklilik yapısında gözlenen değişimlere verecekleri akılcı tepkilerle şirket içi risk yönetim sürecini yönlendirebilmeleri önem taşımaktadır.

Ancak ülke içi ve dışındaki finansal kurumlarda ortaya çıkan finansal başarısızlıklar ve diğer finansal krizlerle birlikte yaşanmakta olan küresel finansal kriz; resmi disiplinin öz disiplinin yeterliliğini ancak kısmen geliştirebildiğini, buna karşılık piyasa disiplininin resmi disiplinin ve özellikle de öz disiplinin etkinliklerini geliştirici işlevlerinin gerek düzenleme gerekse uygulama itibarıyla sınırlı olduğunu ortaya koymuştur. Gelişmekte olan ülkelerde piyasa işleyişi, resmi disiplin yapısı ve kurumsal yönetim bilincinin az gelişmiş olması gibi sorunlar disipline edici etkenlerin etkinliğini daha da düşürmektedir. Sözgelimi bu ülkelerde kamuyu aydınlatma kurumunun piyasanın şeffaflığını yeterince desteklememesi, düzenleyici ve denetleyici kurumların etkinlikten uzak çalışması, şirketler kesiminin yatırımcı haklarını gözeten bir yapıda faaliyet göstermemesi, hukuk düzeninin ağır işleme gibi sorunlar etkinlik kayıplarına yol açabilmektedir.

Bunlara ilaveten piyasa koşullarının bozulmasının şirket bilançolarının risklerini artırması ve muhasebe ve finansal raporlama süreçlerinde ortaya çıkan hile ve sahtecilikler diğer disipline edici etkenlerle birlikte öz disiplinin etkinliğinin de azalmasına neden olmaktadır.

Yakın dönemde Türk finansal sisteminde karşılaşılan banka iflasları resmi, piyasa ve öz disiplinin başarısızlığının tipik örnekleri olarak görülebilir. İhlas Finans, Esbank, Demirbank ve İmar Bankası'nda yaşanan iflaslar; zaten zayıf olan diğer disipline edici etkenler ile birlikte öz disiplinin de etkinliğini tamamen yitirdiği finansal başarısızlık olaylarıdır (vak'a analizleri için bkz. Coşkun, 2008: 130 vd.).

Disipline edici etkenlerin toptan başarısızlığına yurt dışından çok daha çarpıcı örnekler vermek mümkündür. 2007 yılının ortalarında ABD'deki eşik altı ipotek kredileri sektöründe başladıktan sonra giderek küresel nitelik kazanan kriz farklı sektörlerden birçok finansal kurumun (iflas dâhil olmak üzere) finansal başarısızlık yaşamasına neden olmuştur. Sigortacılık sektöründe AIG, yatırım bankacılığı sektöründe Bear Stearns, Merrill Lynch ve Lehman Brothers, ipotekli finansman sektöründe Fannie Mae, Freddie Mac, Washington Mutual ve Hypo Real Estate bankacılık sektöründe Northern Rock, Dexia, Fortis, UBS ve Credit Suisse aklımıza gelen ilk örneklerdir. Çoğu küresel veya sektörünün öncüsü olan kurumlarda yaşanan ve sonu devletleştirme, tasfiye, satış veya devletin sermaye enjeksiyonu ile sona eren söz konusu finansal başarısızlık örnekleri disipline edici etkenlerin et-

kinliği açısından tam bir fiyasko niteliğindedir.

Küresel ekonominin risklerinin artmaya başladığı 1970 sonrasında dünyada yaşanan her finansal kriz veya önemli bir iflasın/tekil finansal başarısızlığın ardından daha etkin risk yönetimi için disipline edici etkenlerin güçlendirilmesi gündeme getirilmiştir. Bugün de üzerinde durulan Basel uzlaşısı, uluslararası işbirliği, düzenleyici ve denetleyici kurumların denetim/gözetim mekanizmaları, piyasa işleyişi gibi konularda etkinliğin geliştirilmesi söyleminin altında aynı izi görmek olasıdır (Paulson, 2008; The Department of the Treasury Internet Sitesi, 2008a ve 2008b: 12 vd., GAO, 2007: 6-42 ve Davis Polk & Wardwell, 2008: 2-39).

Resmi, piyasa ve öz disiplinin içsel yetersizlikleri ve eksikleri; disipline edici etkenlerin işleyişinde ve risklerin yönetiminde finansal başarısızlıkları önleyici mükemmel çözümlerin bulunmadığını göstermektedir (bkz. Coşkun, 2007 ve 2008). Kanaatimizce yapılması gereken Wall Street ve City'ye rağmen biraz daha "kontrollü" bir serbest piyasa ekonomisinde iflas/finansal başarısızlıkta asıl kaybedenin şirket ortak/yöneticileri olduğunun altını yeni hukuk ve ceza kuralları ile daha kalın biçimde çizmektir. Tıpkı daha öncekilerde olduğu gibi yakın dönemde yurt içi ve dışı finans sektöründe ortaya çıkan finansal başarısızlıkların şirket içi tedbirlerle öz disiplin etkinliğinin geliştirilmesinin ve şirket uygulamalarında etik kurallara uyulmasının önemini daha da artırdığına şüphe yoktur.

6. SONUÇ

Öz disiplin mekanizmasının, dolayısıyla disiplin ve kontrol sürecinin, merkezinde risk yönetim süreçleri bulunmaktadır. Risk yönetimi ve dolayısıyla öz disiplin sürecinin etkinlik seviyesinin, resmi disiplin ve piyasa disiplininin etkin olarak uygulanmasından kaynaklanacak pozitif dışsallıklarla geliştirilmesi gereklidir.

Ancak ülke içi ve dışındaki finansal kurumlarda ortaya çıkan finansal başarısızlıklar ve diğer finansal krizlerle birlikte yaşanmakta olan küresel finansal kriz;resmi disiplinin öz disiplinin yeterliliğini ancak kısmen geliştirebildiğini, buna karşılık piyasa disiplininin resmi disiplinin ve özellikle de öz disiplininin etkinliklerini geliştirici işlevlerinin gerek düzenleme gerekse uygulama itibarıyla sınırlı olduğunu ortaya koymuştur.

Yakın dönemde Türk finansal sisteminde karşılaşılan banka iflasları resmi, piyasa ve öz disiplinin başarısızlığının tipik örnekleri olarak görülebilir. İhlas Finans, Esbank, Demirbank ve İmar Bankası'nda yaşanan iflaslar; zaten zayıf olan diğer disipline edici etkenler ile birlikte öz disiplinin de etkinliğini tamamen yitirdiği finansal başarısızlık olaylarına örnek olarak verilebilir. Disipline edici etkenlerin toptan başarısızlığına yurt dışından çok daha çar-

pıcı örnekler vermek mümkündür. 2007 yılının ortalarında ABD'deki eşik altı ipotek kredileri sektöründe başladıktan sonra giderek küresel nitelik kazanan kriz farklı sektörlerden birçok finansal kurumun (iflas dâhil olmak üzere) finansal başarısızlık yaşamasına neden olmuştur.

Resmi, piyasa ve öz disiplinin içsel yetersizlikleri ve eksikleri; disipline edici etkenlerin işleyişinde ve risklerin yönetiminde finansal başarısızlıkları önleyici mükemmel çözümlerin bulunmadığını göstermektedir. Kanaatimizce yapılması gereken Wall Street ve City'ye rağmen biraz daha "kontrol-lü" bir serbest piyasa ekonomisinde iflas/finansal başarısızlıkta asıl kaybedenin şirket ortak/yöneticileri olduğunun altını yeni hukuk ve ceza kuralları ile daha kalın biçimde çizmektedir. Tıpkı daha öncekilerde olduğu gibi yakın dönemde yurt içi ve dışı finans sektöründe ortaya çıkan finansal başarısızlıkların şirket içi tedbirlerle öz disiplin etkinliğinin geliştirilmesinin ve şirket uygulamalarında etik kurallara uyulmasının önemini daha da artırdığına şüphe yoktur.

KAYNAKÇA

AIRMIC, ALARM ve IRM. (2002). **A Risk Management Standard**. London.

BASEL KOMİTESİ

(1998a). *Framework for the Evaluation of Internal Control System*. **Basel Committee Publication** (No. 33). Internet: www.bis.org/publ/bcbs33.htm

(1998b). *Framework for Internal Control Systems in Banking Organisations*. **Basel Committee Publication** (No. 40). Internet: <http://www.bis.org/publ/bcbs40.pdf>.

(2000). *Report to G7 Finance Ministers and Central Bank Governors on International Accounting Standards*. **Basel Committee Publication** (No. 70). Internet: <http://www.bis.org/publ/bcbs70.pdf>.

CAREY, Mark ve René M. STULZ. (2005). *The Risks of Financial Institutions*. **NBER Working Paper** (No. 11442).

COŞKUN, Yener. (2007). **Self Discipline in Financial Institutions**. Ankara: SPK Yayınları (No: 205).

COŞKUN, Yener. (2008). **Bankalarda Öz Disiplin Süreçlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi**. Ankara: SPK Yayınları (No: 210).

DAVIS POLK & WARDWELL. (2008). *Emergency Economic Stabilization Act of 2008*. October 4. Internet: http://www.dpw.com/1485409/clientmemos/EEESA_memo.pdf (Erişim Tarihi: 16.06.2009).

ERDOĞAN, Melih. (2006). **Denetim: Kavramsal ve Teknolojik Yapı**. Ankara: Özkan Matbaacılık.

FSA. (2003). *Combined Code on Corporate Governance*. London: Financial Services Authority.

GAO. (2007). *Financial Regulation: Industry Trends Continue to Challenge the Federal Regulatory Structure*. October. Internet: www.gao.gov (Erişim Tarihi: 27.06.2009).

IIA. (2004). *The Role of Internal Audit in Enterprise-wide Risk Management (September 29)*. **Position Statement**. Internet: www.theiia.org (28.01.2007).

IOSCO. (1998). *Risk Management and Control Guidance for Securities Firms and Their Supervisors*. **IOSCO Public Document** (No. 78). Internet: <http://www.iosco.org>.

KAVAL, Hasan. (2000). **Bankalarda Risk Yönetimi**. Ankara: Cem Web Ofset.

LANDAU, David Folkerts ve Carl-Johan LINDGREN (haz.). (1998). Key Aspects of a Framework for a Sound Financial System (Chapter 3). **World Economic and Financial Surveys: Toward a Framework for Financial Stability**. Washington: IMF. Internet: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wefs/toward/index.htm>

LEUZ, Christian ve Jens WÜSTEMANN. (2003). *The Role of Accounting in the German Financial System*. **University of Frankfurt Center for Financial Studies Working Paper** (No. 2003/16).

OECD. (2004). *Kurumsal Yönetim İlkeleri*. Internet: <http://www.oecd.org>, Erişim Tarihi: 19.06.2009.

PAULSON, Henry M. (2008). Remarks by Secretary Henry M. Paulson, Jr. On Blueprint for Regulatory Reform. 31.03.2008. Internet: www.ustreas.gov/press/releases/hp897.htm (Erişim Tarihi: 06.04.2009).

PCAOB. (2004). Auditing Standard (AS) No. 2. An Audit of Internal Control Over Financial Reporting Performed in *Conjunction with An Audit of Financial Statements*. **Auditing and Related Professional Practices Standards**. 147-207. Internet: http://www.pcaobus.org/Rules/Rules_of_the_Board/Auditing_Standard_2.pdf

TBB ÇALIŞMA GRUBU. (2006). *Risk Yönetimi Prensipleri*. **Bankacılar Dergisi**, (57), 15-32.

THE DEPARTMENT OF THE TREASURY

(2008a). *Fact Sheet: Treasury Releases Blueprint for a Stronger Regulatory Structure*. 31.03.2008. Internet: www.treas.gov/press/releases/reports/Fact_Sheet_03.31.08.pdf (Erişim Tarihi: 06.04.2009).

(2008b). *Blueprint for a Modernized Financial Regulatory Structure*. 31.03.2008. Internet: <http://www.treas.gov/offices/domestic-finance/regulatory-blueprint/> (Erişim Tarihi: 06.04.2009).

THE JOINT FORUM

(2001). *Risk Management Practices and Regulatory Capital: Cross-Sectoral Comparison*. Bank for International Settlements (Publication No. 04). Internet: www.bis.org (Erişim Tarihi: 12.11.2006).

(2003). *Operational Risk Transfer Across Financial Sectors*. **Bank for International Settlements** (Publication No. 06). Internet: www.bis.org/publ/joint06.htm